

Віра ГРЯДУЩА

кандидат технічних наук,
вчений секретар Науково-дослідного інституту
гірничої механіки ім. М. М. Федорова (Київ)
vgriadushcha@gmail.com

НОРМАТИВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ОСВІТІ: ТЕНДЕНЦІЇ ЄС ТА ВИКЛИКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

З 2005 року Дослідницький центр Європейської комісії (JRC) проводить дослідження щодо навчання та розвитку навичок для цифрової ери. Мета – надання науково обґрунтованих висновків та рекомендацій Європейській комісії та країнам ЄС щодо використання цифрових технологій для інновацій в освіті, розширення доступу до навчання впродовж життя, розвитку цифрових компетенцій та навичок для конкурентоспроможності на ринку праці, соціальної інтеграції та особистісного розвитку [1].

У 2019 році з урахуванням результатів досліджень JRC Комітет міністрів Ради Європи прийняв *Рекомендації щодо розробки та просування цифрової громадянської освіти*, в якій одним з основних акцентів було застосування штучного інтелекту в освітньому контексті: «Штучний інтелект, як і будь-який інший інструмент, пропонує багато можливостей, але також несе в собі багато загроз, які змушують враховувати принципи прав людини на ранніх етапах його застосування. Педагоги повинні знати про сильні та слабкі сторони штучного інтелекту в навчанні, щоб розширити можливості, а не пересилити технології у своїх практиках цифрової громадянської освіти...» [2].

Впровадження штучного інтелекту (ШІ) відкриває нові можливості для автоматизації адміністративних завдань в освіті, інноваційних підходів до навчання та його персоналізації. Однак це також створює виклики, такі як захист персональних даних, рівний доступ до технологій і розробка етичних стандартів, тощо.

Незважаючи на те, що ШІ як технологія виник в 1960-х роках, але його вплив стрімко зріс у 2010-х завдяки прогресу в обчислювальних потужностях і великих даних. Розуміння можливостей та загроз штучного інтелекту зумовило необхідність розроблення комплексної нормативно-правової бази, спрямованої на регулювання його використання. Європейський Союз активно працює над формуванням регуляторної системи, яка включає загальні регламенти та специфічні рекомендації для різних сфер, зокрема освіти. Так, у 2018 році Європейська комісія представила

Координаційний план зі штучного інтелекту, який у 2021 році був оновлений, визначивши стратегію для прискорення інвестицій у ШІ, усунення фрагментації політики та вирішення глобальних проблем [3]. Разом з оновленим Планом у 2021 року Європейська комісія представила пропозиції щодо *Регламенту з регулювання штучного інтелекту*, які спрямовані на оцінку та управління ризиками, пов'язаними з використанням ШІ, розподіляючи їх на чотири категорії: неприйнятний, високий, обмежений і мінімальний ризик. Регламент має на меті забезпечити довіру європейців до технологій ШІ, які вони використовують, а також сприяти створенню екосистеми досконалості в цій сфері та зміцненню конкурентоспроможності ЄС.

У червні 2024 році Європейський парламент ухвалив *Акт про штучний інтелект* (Artificial Intelligence Act), який став першим у світі комплексним документом, що запроваджує погоджені в усіх країнах-членах ЄС гармонізовані правила щодо використання ШІ. Акт містить: Закон про штучний інтелект: різні правила для різних рівнів ризику; вимоги до прозорості ШІ; шляхи підтримки інновацій та план наступних дій. Акт спрямований на забезпечення безпеки, етичності та прозорості технологій штучного інтелекту, з урахуванням їхнього впливу на суспільство [4]. Майже одразу після прийняття *Акту*, вже у вересні 2024 року прийнято *Рамкову конвенцію Ради Європи про штучний інтелект, права людини, демократію та верховенство права*, метою якої є забезпечення дотримання прав людини, демократії та верховенства права у контексті використання ШІ [5].

Крім того, Європейська комісія ухвалила низку документів, які регулюють використання штучного інтелекту в освіті. Їхні положення та ініціативи спрямовані на адаптацію технологій ШІ до потреб освітньої сфери, забезпечуючи інтеграцію з урахуванням етичних принципів, безпеки та специфічних викликів навчального процесу. В 2022 році представлені *Етичні рекомендації щодо використання штучного інтелекту (ШІ) і даних у викладанні та навчанні для викладачів* [6]. У 2023 Постійна конференція міністрів освіти Ради Європи прийняла *Резолюцію щодо необхідності регулювання штучного інтелекту в освіті* [7], а у 2024 році підтримала пропозицію щодо розробки правового інструменту для регулювання використання систем ШІ в освіті [8]. Цей документ доповнить *Рамкову конвенцію Ради Європи про штучний інтелект, права людини, демократію та верховенство права* [5] шляхом розмежування та подальшого визначення реалізації положень Конвенції в освітньому секторі.

Україна, прагнучі до інтеграції у європейський простір, стикається з необхідністю гармонізації свого законодавства із законодавством ЄС у цій сфері.

Нормативну основу для розвитку штучного інтелекту в Україні, спірючись на глобальні тренди та підтримуючи інновації в різних галузях, включаючи освіту, закладено у:

- *Національному плані з розвитку штучного інтелекту* (Розпорядження КМУ № 1556-р від 2.12.2020). Документ визначає загальні напрями розвитку ШІ в Україні, встановлюючи стратегічні цілі та завдання для підтримки інновацій у галузі ШІ на національному рівні. План охоплює всі основні сектори, де буде застосовуватись штучний інтелект, і є загальним і стратегічним.

- *Плані заходів з реалізації Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні на 2021–2024 роки* (Розпорядження КМУ № 438-р від 12.05.2021) – конкретний план, що визначає детальні кроки для впровадження і реалізації концепції розвитку ШІ на найближчі кілька років. Він включає конкретні дії, терміни, відповідальних осіб і ресурси для виконання поставлених завдань.

У жовтні 2023 року Міністерство цифрової трансформації України представило *Дорожню карту з регулювання штучного інтелекту* [9], яка ґрунтується на підході «знизу-вгору» (bottom-up) та передбачає поступове впровадження регуляторних механізмів.

Основні етапи *Дорожньої карти*:

- Підготовчий етап (2–3 роки): розробка рекомендацій і стандартів для добровільного використання ШІ; створення Центру відповідального ШІ при Мінцифрі для підтримки розробників і користувачів; підготовка до імплементації положень AI Act ЄС з урахуванням українських реалій.

- Етап впровадження законодавства: прийняття закону, аналогічного AI Act ЄС, який визначить обов'язкові вимоги до систем ШІ; гармонізація національного законодавства з європейським для інтеграції України до цифрового ринку ЄС.

У травні 2024 року Міністерство цифрової трансформації та Міністерство освіти і науки України розробили проєкт *«Інструктивно-методичних рекомендацій щодо запровадження та використання технологій штучного інтелекту в закладах загальної середньої освіти»* [10]. Мета рекомендацій – забезпечити відповідальне використання ШІ у школах, дотримуючись етичних стандартів, підвищити обізнаність педагогів про можливі ризики та ефективно застосування технології в навчальному процесі. Хоча рекомендації стосуються середньої освіти, вони також демонструють прагнення України до інтеграції в європейський освітній простір.

Таким чином, узгодження нормативного регулювання ІІІ з Європейським Союзом є важливим стратегічним завданням для України, зокрема в сфері освіти. Впровадження європейських стандартів сприятиме підвищенню конкурентоспроможності українських освітніх установ, покращенню якості навчання та інтеграції української освіти в європейський контекст. Встановлення чітких правил етичного використання ІІІ гарантує прозорість, безпеку та відповідність міжнародним вимогам, що, в свою чергу, сприятиме сталому розвитку цифрових технологій і технологічному прогресу як в освіті, так і в суспільстві загалом.

Література:

1. Tuomi, I. The Impact of Artificial Intelligence on Learning, Teaching, and Education. EUR 29442 EN. Publications Office of the European Union. 2018. DOI: 10.2760/12297
2. Committee of Ministers is the Council of Europe's. Developing and promoting digital citizenship. URL: <https://search.coe.int/cm?i=090000168098de08>
3. European Commission. Coordinated Plan on Artificial Intelligence (COM (2018) 795). URL: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/coordinated-plan-artificial-intelligence-2021-review>
4. European Commission. Artificial Intelligence Act. URL: <https://rm.coe.int/regulating-artificial-intelligence-in-education-26th-session-council-o/1680ac9b7c>
5. Council of Europe. Framework Convention on Artificial Intelligence and Human Rights, Democracy and the Rule of Law. № 225 5.IX.2024. URL: <https://rm.coe.int/1680afae3c>
6. European Commission. Ethical guidelines on the use of artificial intelligence (AI) and data in teaching and learning for Educators. Luxembourg: Publications Office of the European Union. 2022. DOI: 10.2766/127030
7. Council of Europe. Regulating artificial intelligence in education. *Conference of Ministers of Education*. 2023. URL: <https://rm.coe.int/regulating-artificial-intelligence-in-education-26th-session-council-o/1680ac9b7c>
8. Council of Europe. Regulating the Use of AI Systems in Education. *Conference of Ministers of Education*. 2024. URL: <https://www.coe.int/en/web/education/-/conference-on-regulating-the-use-of-ai-systems-in-education-1>
9. Дорожня карта з регулювання штучного інтелекту в Україні. Міністерство цифрової трансформації України. 2024. URL: <https://thedigital.gov.ua/news/regulyvannya-shtuchnogo-intelektu-v-ukraini-prezentuemo-dorozhnyu-kartu>
10. Інструктивно-методичні рекомендації щодо запровадження та використання технологій штучного інтелекту в закладах загальної середньої освіти: Проект. МОН України, Міністерство цифрової трансформації України. 2024. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/news/2024/05/21/Instruktyvno-metodychni-rekomendatsiyi.shchodo.SHI.v.ZZSO-22.05.2024.pdf>